

Бративник А.П. Уголовная ответственность за препятствование гражданам осуществлению избирательного и референдного права по законодательству отдельных государств Европы и СНГ

В статье охарактеризованы правовое регулирование охраны и защиты избирательных и референдных прав граждан в зарубежных странах. Определены наиболее общие признаки преступлений за нарушение избирательных и референдных прав граждан.

Ключевые слова: уголовная ответственность, препятствование осуществлению избирательных и референдных прав, подкуп, обман.

Brativnyk O.P. Criminal liability for obstructing citizens with voters and referendum rights under the laws of certain countries in Europe and CIS

The article described the legal regulation of protection and protection of election and referendum rights of citizens in foreign countries. The most common signs of crimes for violation of election rights of citizens and reference.

Criminal law of Ukraine dedicated to the protection of election and referendum rights of citizens, in its basic elements is consistent with the criminal law of foreign countries, but to talk about their social identity has no reason, because they operate in different political and legal environment, their base developed different socio-cultural and legal traditions. Circle such actions referred to criminal offenses punishable electoral and referendum rights of citizens under the law of foreign countries is quite detailed and numerous. This is largely explained by the scope of legal regulation, which is directly dynamic, due not only to existing in any State criminal but also the election law.

Keywords: criminal responsibility, obstacle of realization of electoral and reviewer rights, subordination, deception.

Довгаль М.В.

ОСОБИ, ЯКІ ПРЕДСТАВЛЯЮТЬ АВТОРИТЕТ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ЇХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА

УДК 343.35

Державна влада є тією соціальною цінністю, охорона якої має здійснюватися будь-якими засобами, у тому числі й кримінально-правовими. Відтак і особи, які представляють авторитет органів державної влади, їх основні блага (життя, здоров'я, власність) мають забезпечуватися відповідним рівнем захисту. У Кримінальному кодексі України (КК України) кримінально-правова охорона осіб, які представляють авторитет органів державної влади, передбачена у розділі XV Особливої частини «Злочини проти

авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян та злочини проти журналістів». Таким чином, у ньому поряд з посяганнями на авторитет органів державно влади передбачена кримінальна відповідальність і за злочини на інші види авторитету (органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян).

У науковій літературі проблема кримінально-правової охорони осіб, які представляють авторитет органів державної влади досліджувалася, зокрема, такими вченими-криміналістами, як М.І. Бажанов, В.І. Борисов, Р.Т. Гамідов, Є.О. Гладков, Р.В. Гречанюк, З.А. Загинеї, В.О. Копанчук, С.Я. Лихова, В.А. Мисливий, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, А.В. Савченко, Є.В. Смоляков, І.Є. Сулейманова, І.М. Чуб, Г.З. Яремко. Однак ураховуючи останні тенденції політичної ситуації на території України, важливим залишається питання кримінально-правової охорони осіб, які представляють авторитет органів державної влади.

Мета статті – охарактеризувати кримінально-правову охорону осіб, які представляють авторитет органів державної влади, показати її особливості у зв'язку з проведенням антитерористичної операції на окремих територіях Донецької та Луганської областей.

Як було зазначено вище, у КК України у розділі XV Особливої частини закріплено ряд норм, які забезпечують цю кримінально-правову охорону. Це опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК України), втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби (ст. 343 КК України), втручання у діяльність державного діяча (ст. 344 КК України), погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України), погроза або насильство щодо державного діяча (ст. 346 КК України), умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК України), посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського

формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України), захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349 КК України).

Відповідні злочини належать до периферійної злочинності, тобто до діянь, які є залежними від зовнішніх умов, а нормативна регламентація кримінальної відповідальності за їх вчинення відзначається суттєвою мінливістю [1, с. 3]. Повністю погодимося з висловленою точкою зору. В окремих випадках встановлення кримінальної відповідальності за відповідні злочини відбувається «на майбутнє». Однак трапляються ситуації, коли злочини, що посягають на осіб, які представляють авторитет органів державної влади стають надзвичайно актуальними та витребуваними правозастосовною практикою з урахуванням динаміки суспільних відносин. Це має місце і сьогодні в Україні. Зокрема, проведення антитерористичної операції на окремих територіях Луганської та Донецької областей актуалізувало застосування відповідних норм розділу XV Особливої частини КК України.

Середні показники кількості цих злочинів, вчинених на території України протягом 2009-2013 років, становила 1025 злочинів (у 2009 році було зареєстровано 1391 злочинів, у 2010 – 1316, у 2011 – 1017, у 2012 – 538 та у 2013 – 861) [2, с. 369]. Однак протягом 2014–2015 років змінився вектор криминологічної характеристики цієї групи злочинів. Насамперед, спостерігаємо дві тенденції у криминологічній характеристиці цих злочинів. По-перше, це загальне збільшення кількості злочинів, що посягають на осіб, які представляють авторитет органів державної влади. Так, у 2014 році відбулося зростання цього виду злочинності порівняно з 2013 роком на +400%. По-друге, відбувся і «перерозподіл» питомої ваги самих злочинів цього виду. Так, найбільшу питому вагу становить злочин, передбачений у ст. 348 КК України та становив 65,6% у 2014 році та 59,4% у 2015 році [3;4].

Під час проведення антитерористичної операції на окремих територіях Донецької та Луганської областей має забезпечуватися особлива кримінально-правова охорона тих осіб, які представляють авторитет органів державної влади та беруть участь в

її проведенні. До них належать представники влади, працівники правоохоронних органів, військовослужбовці.

Поняття представника влади запропоноване в одній з постанов Пленуму Верховного Суду України. У п. 1 постанови «Про судову практику у справах про хабарництво» йдеться про те, що до представників влади належать, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості [5]. Саме у такому значенні поняття «представник влади має розумітися у відповідних статтях розділу XV Особливої частини КК України.

Що стосується поняття «працівник правоохоронного органу», то зауважимо, що у законодавстві України, хоча й існує визначення правоохоронного органу, тим не менше воно має певні вади. Адже, по-перше, у нормативних актах сформульовано дві дефініції поняття «правоохоронний орган», які відрізняються одна від одної. Так, у Законі України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» зазначено, що правоохоронні органи – органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [6]. У Законі України «Про основи національної безпеки України», який був прийнятий значно пізніше, зазначається, що «правоохоронні органи – органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій [7]. Та й ці визначення є далекими від досконалості. Як зазначають М.І. Мельник та М.І. Хавронюк, «Це поняття є одним із найуживаніших у праві. Проте, застосовуючи його в нормативно-правових актах, публічних виступах тощо суб'єкти такого застосування навряд чи завжди усвідомлюють, що саме вони хотіли виразити. Нормативна невизначеність цього поняття часто може

призводить до колізій і непорозумінь при застосуванні тих чи інших положень закону» [8, с. 23]. Крім цього, як зазначають автори цього підручника, віднесення того або іншого органу до правоохоронних залежить від того, що розуміти під правоохоронною функцією. «Однак ... зробити це на підставі чинного законодавства також не зовсім просто. Аналіз відповідних нормативно-правових актів свідчить, що питання про визначення поняття функції та визначення правоохоронних функцій у законодавстві України є не менш заплутаним, ніж питання про визначення власне переліку правоохоронних органів. По-перше, чинне законодавство не містить визначення таких понять як «правоохоронні функції» і «правозастосовчі функції». При цьому слід зазначити, що немає жодного державного (і не тільки державного) органу, який би у своїй діяльності не застосовував правові норми, тобто не виконував правозастосовчих функцій. Такі функції виконують усі державні органи ... По-друге, у законах, які визначають правовий статус тих чи інших правоохоронних органів, відсутній єдиний підхід щодо розуміння суті такого загального поняття як «функція»; функції таких органів визначаються за різними критеріями, вони плутаються із повноваженнями, завданнями, компетенцією цих органів, а в окремих випадках взагалі не визначаються» [8, с. 23, 25].

Згідно з п. 3 ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовець – це особа, яка проходить військову службу [9]. На думку В. О. Бугаєва, військовослужбовець – це громадянин України, який виконує загальний військовий обов'язок чи службу за конкурсно-контрактною основою у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, придатний за станом здоров'я до даної професійної діяльності, пов'язаної із захистом Вітчизни [10, с. 95].

Також особливості актуальності набуває проблема кримінально-правової охорони осіб, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції на окремих територіях Донецької та Луганської областей та входять до складу добровольчих батальйонів. Зокрема, це Добровольчий український корпус (ДУК), батальйон «ОУН». При цьому важливого значення набуває не лише кримі-

нально-правова оцінка дій, вчинених учасниками таких батальйонів, а й злочинів, учинених щодо цих осіб.

У науковій літературі питання про кримінально-правову оцінку діянь учасників добровольчих батальйонів вже була предметом дослідження таких науковців, як Г.З. Яремко [11, с. 194–196] та М. Кондра [12]. Так, на думку останнього, «ці формування є частиною Української воюючої сторони у міжнародному збройному конфлікті на частині східних територій Донецької та Луганської областей» [12]. Ці науковці справедливо посилаються на те, що в Україні міжнародні договори повинні застосовуватися як джерело права. Відповідно до ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства [13]. Також у ч. 1 ст. 3 КК України вказано, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права.

У п. 2 ч. «А» ст. 4 Женевської конвенції «Про поводження з військовополоненими» від 12 серпня 1949 року вказує ті вимоги, які допускають визнання ополчень, добровольчих загонів, зокрема організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту, законними воєнізованими формуваннями. До таких умов належать: а) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих; б) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; с) вони носять зброю відкрито; d) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни [14]. Аналогічно правовий статус таких формувань врегульовано у Додатку до Гаазької конвенції про закони і звичаї суходільної війни від 18 жовтня 1907 року [15]. Остання Конвенція не була ратифікована Україною. Проте М. Кондра та Г.З. Яремко відносять її до правових звичаїв, з чим ми повністю погоджуємося. Зокрема, Г.З. Яремко справедливо розмірковує, що «у Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року

№ 1207-VII прямо вказано, що перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав з порушенням процедури, визначеної Конституцією та законами України, Гаазькими конвенціями 1907 року, IV Женевською конвенцією 1949 року та іншим міжнародно-правовим актам, є окупацією частини території суверенної держави Україна та міжнародним протиправним діянням з усіма наслідками, передбаченими міжнародним правом. Таке посилення на Гаазькі конвенції є свідченням того, що Україна визнає їх положення (принаймні, як норми звичаєві)» [11, с. 196].

Відтак учасники добровольчих батальйонів, що беруть участь у вирішенні міжнародного збройного конфлікту на частині території Донецької та Луганської областей належать до учасників законних збройних формувань за умови, що «такі формування: мають на чолі особу, яка відповідає за своїх підлеглих; мають визначений і явно видимий здалеку знак відмінності; відкрито носять зброю і дотримуються в своїх діях законів і звичаїв війни» [11, с. 196].

Однак не можна учасників таких добровольчих батальйонів відносити ні до представників влади, ні до працівників правоохоронних органів чи військовослужбовців. Відтак виникатиме питання про те, як слід кваліфікувати протиправні дії, вчинені щодо особи, яка є членом таких добровольчих батальйонів.

На нашу думку, їх слід вважати громадянами, які виконують громадський обов'язок. На думку С.В. Владимиренко, «під виконанням громадського обов'язку слід розуміти здійснення особою, яка не має службових або інших спеціально передбачених законом повноважень, соціально неблідної та корисної діяльності, за умови, що вона є правомірною, тобто здійснюється відповідно до законодавства України та відповідних міжнародно-правових норм» [16, с. 10]. Як було зазначено вище, діяльність добровольчих формувань є правомірною відповідно до норм міжнародного права. А їх учасники виконують свій громадянський обов'язок передбачений ст. 65 Конституції України, в якій закріплено, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян

України. У розділі XV Особливо частини КК України передбачена відповідальність за такі протиправні дії щодо громадянина, який виконує свій громадський обов'язок: погроза вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом (ч. 1 ст. 350), умисне нанесення побоїв або заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного (ч. 2 ст. 350) чи тяжкого тілесного ушкодження (ч. 3 ст. 350), умисне знищення або пошкодження майна (ст. 352). Що стосується посягання на життя громадянина, який виконує громадський обов'язок, то дії винуватого у такому випадку слід кваліфікувати за загальнокримінальними нормами: у першому випадку за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, а у другому – за ст. 147 цього Кодексу.

Таким чином, проведений аналіз кримінально-правової охорони осіб, які представляють авторитет органів державної влади показує, що у КК України створена розгалужена система норм, які спрямовані на забезпечення такої охорони. Однак вони повною мірою не відповідають сучасним реаліям. При цьому істотне збільшення кількості зареєстрованих злочинів відповідного виду пояснюється проведенням антитерористичної операції на окремих територіях Донецької та Луганської областей. Підтримана точка зору щодо визнання добровольчих батальйонів законними збройними формуваннями за умов, визначених у нормах міжнародного права, а їх учасників – особами, які виконують громадський обов'язок.

1. *Уголовно-правовые проблемы охраны власти (история и современность): монография / Т.К. Агузаров, Ю.В. Грачева, А.И. Чучаев. – М.: Проспект, 2016. – 336 с.*
2. *Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009–2013 роки): моногр. / [Блажівський Є.М., Козьяков І.М., Книженко О.О., Литвак О.М., Ярмиш О.Н. та ін.]. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – 484 с.*
3. *Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січ.-груд. 2014 р. / офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820&c=edit&_c=fo – Заголовок з екрана (дата відвідування 3 травн. 2016 р.).*

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січ.-лист. 2015 р. / офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo – Заголовок з екрана (дата відвідування 3 травн. 2016 р.).
5. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>. – Заголовок з екрана (дата відвідування 3 травн. 2016 р.).
6. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>. – Заголовок з екрана (дата відвідування 3 травн. 2016 р.).
7. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. – Заголовок з екрана (дата відвідування 3 травн. 2016 р.).
8. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність [навчальний посібник] / М. І. Мельник, М.І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2002. – 576 с.
9. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березн. 1992 р. № 2232-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> – Заголовок з екрана (дата відвідування 3 травн. 2016 р.).
10. Бугаев В.А. Воинские преступления и наказания: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Бугаев Валерий Александрович. – Одесса-Симферополь, 2002. – 190 с.
11. Яремко Г. З. Діяльність партизанських загонів: правова оцінка / Г.З. Яремко // Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013–2014 років в Україні: матеріали міжнародного симпозиуму (м. Львів, 24–25 жовтня 2014 року – С. 194–196.
12. Кондра М. Кримінально-правова охорона добровольчих формувань ДУК ПС та батальйон «ОУН» / М. Кондра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravyysektor.info/news/otherdoc/63/kriminalnopravova-ocinka-dobrovolchih-formivan-duk-ps-ta-bataljon-ouu.html> - Заголовок з екрана (дата відвідування 3 травн. 2016 р.).

13. *Про міжнародні договори України: Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> – Заголовок з екрана (дата відвідування 3 травн. 2016 р.).*
14. *Про повождення з військовополоненими: Женевська конвенція від 12 серп. 1949 р., ратифікована Україною 3 лип. 1954 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_153 – Заголовок з екрана (дата відвідування 3 травн. 2016 р.).*
15. *Гаазька конвенція про закони і звичаї суходільної війни від 18 жовт. 1907 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_222 – Заголовок з екрана (дата відвідування 3 травн. 2016 р.).*
16. *Владимиренко С.В. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Владимиренко Світлана Вячеславівна; Академія адвокатури України. – К., 2015. – 20 с.*

Довгаль М.В. Особи, які представляють авторитет органів державної влади та їх кримінально-правова охорона

У статті розглядається проблема розуміння осіб, які представляють авторитет органів державної влади, а також їх кримінально-правової охорони. Проаналізовано зміст понять «представник влади», «працівник правоохоронного органу», «військовослужбовець». Визначено особливості визнання учасників добровольчих батальйонів особами, які виконують свій громадський обов'язок.

Ключові слова: авторитет органів державної влади, представник влади, працівник правоохоронного органу, військовослужбовець, добровольчий батальйон, особа, яка виконує громадський обов'язок.

Довганль М.В. Лица, представляющие авторитет органов государственной власти и их уголовно-правовая охрана

В статье рассматривается проблема понимания лиц, представляющих авторитет органов государственной власти, а также их уголовно-правовой охраны. Проанализировано содержание понятий «представитель власти», «работник правоохранительного органа», «военнослужащий». Определены особенности признания участников добровольческих батальонов лицами, выполняющими свой общественный долг.

Ключевые слова: авторитет органов государственной власти, представитель власти, работник правоохранительного органа, военнослужащий, добровольческий батальон, лицо, выполняющее общественный долг.

Dovgal M.V. Persons representing the authority of the public authorities and their criminal-law protection

The problem of understanding the people who represent the authority of public authorities and their criminal protection. Analyzed the meaning of «representative government», «law enforcement officer», «soldier».

Based on the analysis of statistical data on the number of registered crimes under Chapter XV of the Criminal Code of Ukraine, which infringe persons representing the authority of the public authorities, concluded that a significant increase in their share over the past two years. Such trends due to the counterterrorist operation in certain areas of the Donetsk and Lugansk regions.

On the basis of international law concluded that participants volunteer battalions involved in solving international armed conflict in parts of Donetsk and Lugansk regions belonging to members of legitimate armed forces, provided that such formation, have headed person who is responsible for his subordinates; have defined and clearly visible from afar mark of distinction; carrying arms openly and adhere to the actions of the laws and customs of war.

A volunteer battalions to recognize members for the set of conditions mentioned above, persons who perform public duty. A criminal-legal assessment of unlawful acts committed against these victims.

Keywords: authority of public authorities, government officials, law enforcement, military, volunteer battalion, a person who performs a public duty.

Кернякевич–Танасійчук Ю.В.

ФОРМИ (ДЖЕРЕЛА) КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

УДК 343.8

Постановка проблеми. Формою називають спосіб існування певної внутрішньої структури, зовнішнє вираження [1, с. 906]. Під формою права розуміють спосіб внутрішньої організації, а також зовнішнього прояву правових норм, який засвідчує їх державну загальнообов'язковість. Відповідно в торії права і держави розрізняють внутрішню форму норми права – спосіб внутрішньої організації (тобто її структуру) і зовнішню – спосіб її об'єктивізації, зовнішнього прояву, матеріальної фіксації [2, с.104].

Зовнішню форму права ще іменують джерелом права. Джерело – це те, що дає початок чомусь, звідки постає, черпається щось; основа чого-небудь, вихідне начало [1, с. 240].

У вітчизняній юридичній і політичній літературі термін «джерело політики» згадується вкрай рідко, без конкретизації сутнісних ознак. Як свідчить контекстуальний аналіз відповідних